

Doc. dr. sc. Vlatka Bilas¹
Adela Videc, dipl. iur. univ. spec. oec.²

UČINKOVITOST SUSTAVA ZA RJEŠAVANJE SPOROVA SVJETSKE TRGOVINSKE ORGANIZACIJE

EFFICIENCY OF THE WTO'S DISPUTE SETTLEMENT MECHANISM

SAŽETAK: Pitanje liberalizacije trgovine u vidu nesmetanog i slobodnog kretanja roba i usluga već je dugi niz godina aktualna tema i predmet rasprava mnogih istaknutih ekonomskih i pravnih stručnjaka na globalnoj, ali i regionalnoj razini. Svjetska trgovinska organizacija (engl. *World Trade Organization* – WTO) je međunarodnopravni, univerzalni poredak koji ima u cilju obuhvatiti sve države svijeta i podvrgnuti ih zajedničkoj disciplini kojom se ostvaruje načelo slobodne trgovine. Značajnu ulogu u ostvarivanju tog cilja ima sustav za rješavanje sporova Svjetske trgovinske organizacije koji svojim djelovanjem potiče države članice na postupanje sukladno propisima multilateralnih sporazuma WTO-a, a time i očuvanju načela slobode trgovine čije je poštivanje ključno za liberalizaciju trgovine. Glavni je cilj ovog rada analizirati praksu sustava rješavanja sporova WTO-a koja se razvila od samoga osnivanja Svjetske trgovinske organizacije u smislu učinkovitosti sustava i povjerenja zemalja članica kao jednog od preduvjeta uspješnog djelovanja Svjetske trgovinske organizacije.

KLJUČNE RIJEČI: liberalizacija trgovine, Svjetska trgovinska organizacija, rješavanje sporova

ABSTRACT: The issue of trade liberalization in the form of a smooth and free movement of goods and services is for many years current issue and topical subject of debate many prominent legal and economic experts at the global and regional levels. World Trade Organization is the international, universal order with a tendency to include all countries in the world and subject them to a common discipline to realize the principle of free trade. In such situation an important role in resolving disputes has the system of the World Trade Organization which with its activity contributes to the Member States acting in accordance with the regulations of the WTO multilateral agreements, and thus preserves the principle of freedom of trade which is essential for compliance with trade liberalization. Therefore,

¹ Docentica na Katedri za međunarodnu ekonomiju na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

² Grad Zagreb, Gradski ured za imovinsko-pravne poslove i imovinu Grada

the main objective of this paper is to analyze the practice of WTO dispute settlement, which has developed since the establishment of the WTO. It's primarily goal is to show the importance of development of the system and the importance of its role, from the aspect of efficiency and trust among member countries, as a necessary precondition for the successful functioning of the WTO.

KEY WORDS: trade liberalization, World Trade Organization, dispute settlement

1. UVOD

Globalizacija se poistovjećuje s danas brojnim prisutnim trendovima: intenzivnije međunarodno kretanje roba, kapitala, informacija i ljudi te razvoj tehnologije, institucija, pravnih sustava i infrastrukture kojima se omogućavaju navedena kretanja (Bilas, 2006.). Usporedo s procesom internacionalizacije poslovanja te sve većom globalizacijom svjetskog tržišta, rastao je i broj novoosnovanih međunarodnih ekonomskih organizacija koje su svoje djelovanje zasnivale na međunarodnim ugovorima i sporazumima. Jedna među njima je i Svjetska trgovinska organizacija (engl. *World Trade Organization*, WTO) koja predstavlja institucionalni i pravni okvir multilateralnog trgovinskog sustava u područjima carina i trgovine robama, uslugama i intelektualnom vlasništvu (Vizjak, 2007., str. 15).

Temeljni cilj WTO-a je postizanje održivog rasta i razvitka gospodarstva, ostvarenje otvorenog i ravnopravnog sustava trgovinskih pravila, progresivne liberalizacije i eliminacije carinskih i necarinskih prepreka trgovini robama i uslugama, uklanjanje svih oblika protekcionističkih mjera i diskriminatornih tretmana u međunarodnim trgovinskim odnosima, integracija nerazvijenih zemalja, zemalja u razvoju te tranzicijskih zemalja u multilateralni sustav kao i postizanje transparentnosti trgovinskog multilateralnog sustava. Sustav rješavanja sporova Svjetske trgovinske organizacije, kao središnji instrument stvaranja sigurnosti i predvidivosti u multilateralnom trgovinskom sustavu, predstavlja važan faktor u ostvarenju tih ciljeva (Jurčić, 2001.).

Poštivanje multilateralnih sporazuma Svjetske trgovinske organizacije trebao bi biti prioritet svim državama članicama unatoč postojanju sve većeg broja regionalnih sporazuma, koji prema stavovima pojedinih zagovornika multilateralizma narušavaju liberalizaciju trgovine na multilateralnoj razini. Sustav za rješavanje sporova Svjetske trgovinske organizacije pridonosi djelovanju država članica sukladno propisima multilateralnih sporazuma WTO-a, a time i očuvanju načela slobodne trgovine.

Glavni je cilj ovog rada analizirati značaj sustava rješavanja sporova članica Svjetske trgovinske organizacije, principe i praksu odlučivanja kao čimbenike očuvanja načela slobodne trgovine, a u funkciji rasta i razvoja liberalizacije trgovine na multilateralnoj razini te istražiti uspješnost provođenja donesenih odluka nadležnih tijela sustava rješavanja sporova Svjetske trgovinske organizacije te učestalost i djelotvornost sankcija u slučaju neprovođenja odredbi i obveza sporazuma Svjetske trgovinske organizacije. U radu se iznose osnovni zaključci specijalističkog poslijediplomskoga rada (Videc, 2011).

Rad se sastoji od pet dijelova. Nakon uvoda (prvi dio), drugi dio rada analizira razvoj Sustava za rješavanje sporova od 1947. godine do danas. Treći dio analizira način funkcioniranja Sustava za rješavanje sporova s aspekta tijela uključenih u postupak, tijekom postupka

rješavanja sporova i poduzimanja privremenih mjera. Četvrti dio analizira uspješnost djelovanja Sustava za rješavanje sporova na temelju dostupnih statističkih podataka, a peti se dio odnosi na zaključak.

2. SUSTAV POD OPĆIM SPORAZUMOM O CARINAMA I TRGOVINI IZ 1947. GODINE I RAZVOJ TIJEKOM GODINA

Postupak za rješavanje sporova postojao je u okviru GATT-a i prije Urugvajске runde i osnivanja Svjetske trgovinske organizacije. Temeljio se na člancima 22. i 23. GATT-a iz 1947. godine, kojima je 1981. godine dodan dokument za njihovo tumačenje. Tijekom 50 godina znatno se razvio iako je bio zaklinut odbijanjem zemalja, posebice razvijenih zemalja, da mu povjere sporove i, u onim rijetkim prilikama kad su to učinile, da poštuju njegove odluke (Adamantopoulos, 2001., str. 23-24).

Neka ključna načela ostala su nepromijenjena sve do Urugvajске runde, a najvažnije od tih načela je načelo pozitivnog konsenzusa koje je vrijedilo u vrijeme GATT-a iz 1947. godine. Pozitivan konsenzus značio je da nije smjelo biti prigovora na odluku od nijedne zemlje potpisnice pa niti od stranaka u sporu. Drugim riječima tuženi je mogao blokirati osnivanje panela, prihvaćanje izvještaja panela, dopuštanje provođenja protumjera protiv tuženog i drugo (The Legal Affairs Division and The Appellate Body, 2004., str. 13).

Ipak, sustav rješavanja sporova pod GATT-om iz 1947. godine nije doživio neuspjeh unatoč opisanoj situaciji. Tuženi, kao stranke sporazuma, većinom su se suzdržavali od blokiranja donaćanja odluka putem konsenzusa i dopuštali da se pokrene postupak za rješavanje sporova čije su one bile stranke, iako je za njih na kraći rok to bilo štetno zato što su imali dugoročni, sustavni interes i znali da bi prekomjerna upotreba prava na veto utjecala i na druge zemlje potpisnice da reagiraju na taj način. Prema tome, paneli su bili osnivani i njihova izvješća učestalo prihvaćana iako često s odgodom. Valja istaći, da se ta statistika odnosi samo na tužbe koje su podignute odnosno na sporove za koje su podignute tužbe. Sigurno je, da je pored toga bilo još mnogo sporova koji nisu uopće uključeni u sustav rješavanja sporova zato što se tužitelj pribojavao da će tuženi upotrijebiti svoje pravo veta. Tako je rizik upotrebe prava veta također oslabio sustav rješavanja sporova pod GATT-om iz 1947. godine. Na kraju, kako su stranke potpisnice sve više ulagale veto, odnosno blokirale osnivanje panela i prihvaćanje izvještaja istih u 1980-ima došlo je do propadanja GATT sustava rješavanja sporova iz 1947. godine.

Rizik blokiranja često je utjecao na odlučivanje panela i to na način da su postojale inicijative da se ne odlučuje temeljem podastrijetih činjenica i u skladu s pravilima na snazi, već je cilj bio pronaći diplomatsko rješenje s kojim će biti svi zadovoljni odnosno koje će biti prihvatljivo za obje strane. Dakle, strukturna slabost GATT sustava za rješavanje sporova iz 1947. bila je od značaja iako su mnogi sporovi na kraju bili riješeni. To je sve rezultiralo smanjenom uvjerenosti zemalja potpisnica u sposobnost GATT sustava za rješavanje sporova da riješi teške slučajeve. U tom smislu, sve navedeno je dovelo do unilateralnih akcija odnosno poteza zemalja potpisnica, koje su, umjesto da su se pozivale na GATT sustav

rješavanja spora, poduzimale direktne poteze protiv druge strane kako bi ishodile odnosno došle do ispunjenja svojih prava.³

Kako su prisutni problemi u GATT sustavu rješavanja sporova vodili do porasta problema u 1980-ima, a brzo i učinkovito rješavanje međusobnih trgovinskih sporova između članica je potrebno radi uspješnijeg djelovanja samog WTO-a, mnoge zemlje potpisnice GATT-a iz 1947., zemlje u razvoju kao i razvijene zemlje, došle su do zaključka da bi jedan od osnovnih ciljeva Urugvajске runde trebao biti poboljšanje i jačanje instrumenata za rješavanje međusobnih sporova članica. Sukladno tome, tijekom Urugvajске runde pregovora pored osnivanja Svjetske trgovinske organizacije uspostavljen je Sporazum o pravilima kojima se uređuje rješavanje sporova (engl. *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, skraćeno *Dispute Settlement Understanding*, DSU). Članice su se u sporazumu Urugvajске runde obvezale na traženje rješenja unutar novog sustava kao i na poštivanje njegovih pravila i postupaka.

Novi WTO sustav rješavanja sporova predstavlja značajno ojačan sustav rješavanja sporova. Njime je osnovano jedinstveno Tijelo za rješavanje sporova (engl. *Dispute Settlement Body*, DSB) te je propisan detaljno razrađen postupak pred tijelima WTO-a na način da je postupak podijeljen u faze i da su određeni posebni rokovi za poduzimanje pojedinih radnji u postupku kako bi se osiguralo brzo rješavanje sporova (Ortino i Petersmann, 2004., str. 531).

Nedvojbeno, njegova najvažnija novina je to da je DSU-om ukinuto načelo pozitivnog konsenzusa odnosno pravo država potpisnica, a posebice stranaka koje su u sporu i čije se mjere ispituju, na blokiranje osnivanja panela ili prihvaćanja izvještaja te je uvedeno načelo tzv. negativnog konsenzusa. Po novom sustavu, za sprječavanje pokretanja postupka, prihvaćanja izvještaja panela ili Prizivnog tijela te donošenja odluke o poduzimanju protumjera potreban je konsenzus protiv donošenja takve odluke, a to znači da članica protiv koje se pokreće postupak ne može više sama blokirati postupak u strahu od nepovoljnog ishoda (The Legal Affairs Division and The Appellate Body, 2004.).

Drugo važno nova obilježje WTO sustava rješavanja sporova je mogućnost ulaganja žalbe na izvještaj panela Prizivnom tijelu, pregled izvještaja panela od strane Prizivnog tijela i formalan nadzor implementacije odnosno pridržavanja preporuka iz izvještaja koji slijedi nakon prihvaćanja izvještaja panela ili izvještaja Prizivnog tijela te mogućnost davanja odobrenja oštećenoj članici za poduzimanje protumjera protiv članice koja u određenom roku nije postupila po potvrđenoj preporuci panela za rješavanje spora.

3. DJELOVANJE I OBILJEŽJA SUSTAVA ZA RJEŠAVANJE SPOROVA SVJETSKE TRGOVINSKE ORGANIZACIJE

Članak 3.2 DSU-a propisuje da je glavna svrha odnosno cilj WTO sustava za rješavanje sporova osigurati sigurnost i predvidljivost sustava multilateralne trgovine. Sudionici na tržištu, kao što su trgovačka društva odnosno privatni gospodarski subjekti, trebaju sta-

³ Danas su unilateralne akcije zabranjene člankom 23.1 DSU-a.

bilnost i predvidljivost uređujućih zakona, propisa i pravila koji se primjenjuju na njihove trgovinske aktivnosti, posebice kad obavljaju trgovinu na temelju dugoročnih transakcija.

U tom svijetlu DSU teži stvoriti sustav koji se temelji na činjenicama, koji je učinkovit, pouzdan i koji je uređen postupovnim odredbama na način da uz djelovanje sukladno tim odredbama rješava sporove o primjeni odredbi WTO sporazuma (Sacerdoti i Yanovich, ur., 2006., str. 35). Ukoliko bude potvrđeno da se neka od članica WTO-a ne ponaša sukladno WTO sporazumu, sustav za rješavanje sporova predviđa relativno brzo rješavanje problema donošenjem nezavisnih rješenja koja se moraju odmah provoditi. U protivnom, članica koja neće prihvatiti to rješenje bit će podvrgnuta mogućim trgovinskim sankcijama.

U pravilu, sporovi nastaju kad jedna WTO članica primijeni mjeru trgovinske politike koju ostale članice smatraju u suprotnosti s obvezama utvrđenim u WTO sporazumu. U takvom slučaju svaka članica koja se smatra oštećenom može pokrenuti postupak sukladno pravilima koja reguliraju sustav za rješavanje sporova unutar WTO-a kako bi dobila odobrenje od nadležnog tijela za primjenu protumjere ili kako bi sklopila sporazum s članicom koja ju je oštetila svojom mjerom odnosno koja je postupala suprotno propisima WTO sporazuma.

Ako stranke ne mogu doći do sporazuma, tužitelju je zagarantiran postupak temeljen na propisima u kojem će vrijednost prvo prigovora, odnosno tužbe ispitati nezavisno tijelo panel, a zatim vrijednost žalbe Prizivno tijelo. Ukoliko se tužitelj prigovor prihvati, željeni rezultat toga bio bi osigurati opozivanje odnosno povlačenje mjere protivne WTO sporazumu, a koja je prouzročila tužitelju štetne posljedice. Kompenzacija i protumjere su moguće samo kao pomoćni, sekundarni i privremeni odgovor na kršenje WTO sporazuma (čl. 3.7 DSU-a).

Na taj način WTO sustav za rješavanje sporova omogućava WTO članicama da ostvare prava iz WTO sporazuma. Ovaj sustav jednako je važan iz perspektive tuženika čija mjera se osporava obzirom da mu on osigurava nezavisno tijelo pred kojim se može braniti ukoliko se ne slaže s podignutom tužbom. Na taj način WTO sustav za rješavanja sporova služi očuvanju prava i obveza članica iz WTO sporazuma (članak 3.2 DSU-a). Odluke tijela (Tijelo za rješavanje sporova, Prizivno tijelo, paneli i arbitri) služe pravednoj i korektnoj primjeni prava i obveza određenih WTO sporazumom odnosno omogućuju da se prava i obveze propisane WTO sporazumom poštuju u praksi neovisno o kojoj je državi članici riječ, bilo kao oštećenju ili kao onoj koja krši propise te pomažu oštećenima da dođu do željenog ishoda.

3.1. Tijela uključena u postupak rješavanja sporova i sudionici postupka

Tijelo za rješavanje sporova (engl. *Dispute Settlement Body* – DSB u daljnjem tekstu DSB), koje se sastoji od predstavnika svake članice, ima punu nadležnost nad provođenjem mehanizma za rješavanje sporova, odgovorno je za provođenje DSU-a odnosno za nadgledanje cijelog postupka rješavanja spora. DSB osniva panel na zahtjev stranaka u sporu, usvaja izvještaje panela ili Prizivnog tijela, provodi nadzor nad provedbom obvezujućih odluka i preporuka, te dopušta odgodu obveza sukladno čl. 2.1 DSU-a odnosno daje „zeleno svjetlo“ protumjerama kada članica na koju se odnosila donesena odluka ne postupa

u skladu s istom. DSB odlučuje konsenzusom (čl. 2.4 DSU). Riječ je o posebnom načinu donošenja odluke koji se još naziva tzv. negativni ili obrnuti konsenzus ili konsenzus o neprihvatanju odluke.⁴

Ukoliko se spor ne riješi konzultacijama između stranaka ili uz posredovanje Glavnog direktora, prosljeđuje se panelu za rješavanje spora (engl. *Dispute Panel*). Paneli su kvazi sudska tijela, na neki način tribunali, čija je dužnost odlučivanje o sporovima između stranaka na prvom stupnju (The Legal Affairs Division and The Appellate Body, 2004.). Tijelo za rješavanje sporova (DSB) osniva panel koji se sastoji od tri iznimno pet neovisnih članova, koji su ad hoc izabrani, s dovoljno raznovrsnim obrazovanjem i širokim spektrom iskustava (The Legal Affairs Division and The Appellate Body, 2004.). Panel sastavljen za rješavanje određenog spora mora ispitati činjenična i pravna pitanja, podnijeti izvještaj Tijelu za rješavanje sporova u kojem iznosi svoje zaključke o tome jesu li tvrdnje tužitelja osnovane odnosno potkrijepljene dokazima pri tom uzimajući u obzir odredbe konkretnog sporazuma koji je navodno prekršen. Ako panel utvrdi da su tvrdnje točne te da je došlo do kršenja WTO obveza od strane tužene članice, on sastavlja izvještaj s preporukom tuženiku za izvršenje (čl. 11 i 19 DSU-a).

Prizivno tijelo (engl. *Appellate Body*) predstavlja drugi stupanj u postupku rješavanja spora. U slučajevima kada se stranka u sporu ne slaže s izvještajem panela, može izjaviti žalbu Prizivnom tijelu. Žalbom mogu biti obuhvaćena samo pravna pitanja spomenuta u izvješću panela i pravna tumačenja primijenjena od strane panela. Prizivno tijelo osnovano je također od strane Tijela za rješavanje postupka, ali za razliku od panela, ono je stalno tijelo. Sastoji se od sedam članova imenovanih na mandat od četiri godine uz moguće produljenje za još četiri godine. Prizivno tijelo podnosi izvješće Tijelu za rješavanje sporova. Izvještaj Prizivnog tijela obvezujući je za stranke u sporu, osim ako Tijelo za rješavanje sporova konsenzusom odluči ne prihvatiti izvještaj. Prizivno tijelo može svojom odlukom potvrditi, preinačiti ili ukinuti pravne nalaze i zaključke Panela za rješavanje spora.

Glavni direktor, u slučaju da propadnu konzultacije, a na zahtjev stranaka posreduje u sporu između dvije članice pri čemu nudi svoje savjete i preporuke zajedno s preporukama ključnih savjetnika iz Tajništva WTO-a i to kroz postupak mirenja i posredovanja. U vršenju ovih posredničkih usluga (engl. *good offices*) s ciljem da pomogne članicama u rješavanju spora.

Arbitri, kao dodatak panelima i Prizivnom tijelu, mogu biti pozvani da odluče o nekim pitanjima, bilo kao pojedinci ili kao grupa, u nekoliko različitih faza postupka rješavanja spora. Prema čl. 25 DSU-a arbitraža je dostupna kao alternativa rješavanju spora od strane panela i Prizivnog tijela iako je to kao mogućnost do sada vrlo rijetko korišteno (Leitner i Lester, 2006., str. 227).⁵

Kada paneli za rješavanje sporova ispituju predmet složene tehničke prirode mogu, uz suglasnost objiju strana u sporu, osnovati ekspertnu grupu (engl. *Expert Review Group*, ERG).

⁴ To je tzv. negativni konsenzus do kojeg dosada u praksi još nije došlo, već je ostao samo kao teoretska mogućnost zbog čega neki govore o kvazi-automatskom donošenju odluka u Tijelu za rješavanje sporova.

⁵ Do danas, u samo jednom sporu stranke su se opredijelile za arbitražu prema čl. 25. DSU-a i to u sporu SAD – Copyright .

3.2. Tijek postupka rješavanja spora

Postoje dva glavna načina rješavanja spora jedanput kada tužitelj podnese zahtjev za konzultacije. Jedan je od načina da stranke same dođu do zajednički prihvatljivog rješenja, a drugi putem vođenja postupka i odlučivanja nadležnih tijela uključujući i naknadnu provedbu izvještaja panela i Prizivnog tijela, koja nakon što ih prihvati DSB postaju obvezujuća za stranke (Sacerdoti i Yanovich, ur., 2006., str. 35).

Rješavanje sporova se provodi u tri faze (Adamantopoulos, 2001., str. 50). Prva je faza konzultiranja i posredovanja u kojoj stranke pronalaze zajednički prihvatljivo rješenje. Država članica, ukoliko vjeruje da je došlo do kršenja njenih prava, mora prvo pozvati na bilateralne pregovore državu koja joj ta prava uskrađuje kako bi pokušale riješiti problem (Bilas, 2006.). Tek kasnije, ako ova faza ne uspije, dolazi do druge faze, kada zemlja koja se smatra oštećenom zahtijeva od WTO-a formiranje panela koji mora u roku od šest mjeseci ispitati slučaj i dati izvještaj o tome. Ako je podnesena žalba na izvještaj panela druga faza postupka nastavlja se pred Prizivnim tijelom. I na kraju treća faza postupka je faza nakon donošenja odluke od strane panela odnosno Prizivnog tijela, a koja se sastoji u provođenju i izvršenju odluke što uključuje mogućnost nametanja protumjera u slučaju da stranka koja je izgubila u sporu ne provede odluku odnosno ne primjeni preporuke u zadanom roku te u nadgledanju da li se poštuje i provodi odluka.

3.3. Poduzimanje privremenih mjera

Budući da WTO sustav za rješavanje sporova nema pravnih instrumenata kojima bi se nerazumne članice prisilile na poštivanje dogovorenih pravila ponašanja, postoje sankcije u obliku privremenih mjera koje se primjenjuju i koje su neophodne kako bi se članica, koja prekrši svoje obveze iz WTO sporazuma, kaznila na primjeren način (WTO Disputes, 16.05.2011.). U pravilu, privremene mjere pojavljuju se u obliku povećanja uvoznih carina.

DSU propisuje da kad stranke ne mogu doći do zajedničkog rješenja, prvi je cilj osigurati povlačenje mjera koje su u suprotnosti s WTO sporazumom (čl. 3.7 DSU-a).⁶ Odredba članka 21.1 DSU-a propisuje da je u svrhu učinkovitog, učinkovitog rješavanja spora bitno brzo postupanje u skladu s preporukom i odlukom DSB-a.

Preporuka o dovođenju mjere u sklad s WTO sporazumom iz izvještaja panela i Prizivnog tijela, kada je odlučeno da postoji kršenje propisa, je obvezujuća za tuženog. Situacija, kada nije došlo do kršenja propisa, je drugačija. Prihvaćen izvještaj panela i Prizivnog tijela je također obvezujući i to u dijelu u kojem se govori o tome je li umanjena ili poništena korist tužitelja na koju ima pravo sukladno WTO propisima. Panel i Prizivno tijelo stoga, samo preporučuju da stranke nađu zajedničko zadovoljavajuće rješenje, ali ne postoji obveza povlačenja mjere. Prihvaćen odnosno potvrđen izvještaj panela i Prizivnog tijela je obvezujući i za tužitelja.⁷

⁶ DSU jasno propisuje da su određivanje kompenzacija i poduzimanje protumjera privremene alternative koje samo na kratko rješavaju spor (čl. 3.7, 21.6 i 22.1 DSU-a) te da je jedini trajni lijek dovođenje poduzete mjere u sklad sa zakonom od strane stranke koja gubi u sporu.

⁷ To je bitno posebice u sporovima u kojima tužitelj ne uspije dokazati sve tvrdnje.

Ako članica koja je izgubila u postupku propusti u razumnom roku poduzetu, pobijanu mjeru dovesti u sklad s WTO sporazumima, članica tužiteljica ovlaštena je pribjeći privremenim mjerama kao što su kompenzacije ili poduzimanje protumjera kao npr. privremeno povlačenje povlastica (The Legal Affairs Division and The Appellate Body, 2004., str. 80). Nijedna od tih mjera nije, naravno, bolja od potpune implementacije odnosno provedbe odluke izvještaja sukladno preporukama.

Ako stranka koja je izgubila u sporu ne prilagodi mjeru propisima WTO-a u razumnom roku, mora ući u pregovore s protivnom strankom i dogovoriti se o odgovarajućoj kompenzaciji. Kompenzacija ne znači naknada u novcu, već se očekuje od stranke da ponudi olakšicu kao npr. privremeno povlačenje carina radi davanja kompenzacije koje su ekvivalentne propuštenoj koristi zbog pobijane mjere (Yerxa i Wilson, ur., 2005., str. 103).

Stranke u sporu moraju se složiti oko kompenzacije koja mora također biti u skladu s WTO sporazumom. Posljednji uvjet je vjerojatno jedan od razloga zašto su se članice jedva ikad uspjele dogovoriti oko kompenzacije. Sukladnost sa sporazumima podrazumijeva da se kompenzacija odnosi na sve druge članice. Stoga bi od toga i druge članice, osim tužitelja imale koristi od npr. poreznih olakšica. Iz tog razloga kompenzacija kao mjera nije toliko popularna među strankama u sporu, niti za tuženog, kojem se diže cijena kompenzacijom obzirom da se ona mora odnositi na sve članice, a ne samo na tužitelja, a niti za tužitelja koji njome na taj način ne dobiva isključivu korist, već njome korist postižu sve članice. No, te se prepreke ili nedostaci mogu u nekoj mjeri umanjiti ako stranke dogovore poreznu olakšicu u određenom sektoru od posebnog izvoznog interesa za tužitelja, a za druge članice od vrlo malog izvoznog interesa.

Ukoliko se unutar dvadeset dana nakon isteka razumnog roka stranke ne dogovore oko kompenzacije, tužitelj može tražiti od DSB-a dopuštenje za protumjere odnosno nametanje sankcija tuženiku koji nije izvršio implementaciju odnosno proveo odluku (WTO Disputes, 16.05.2011.). Prema sporazumu tehnički to se naziva „odgoda povlastice ili drugih obveza“.⁸ Dozvoljeno je tužitelju nametnuti protumjere, koje bi inače bili protivne WTO sporazumu, ali samo kao odgovor na kršenje propisa ili umanjenja koristi.⁹ Neformalno se to naziva „odmazda, osveta ili sankcija“ (Yerxa i Wilson, ur., 2005., str. 110). Takva odgoda obveza, kako protumjera, temelji se na diskriminatornom načelu obzirom da se primjenjuje samo u odnosu na članicu koja nije provela donesenu odluku.

„Odmazda ili osveta“ je posljednja i najozbiljnija posljedica neprovođenja odluke.¹⁰ Također je jasno da tužitelji koji su odgodili obveze često to čine s namjerom poticanja usklađivanja odnosno poticanja tuženika da izvrši provedbu odluke.

DSU također propisuje da je odgoda obveza privremena i da DSB nadzire situaciju sve do provedbe odluke. Predmet ostaje na dnevnom redu DSB-a na zahtjev tužitelja sve dok se ne riješi. Odgoda mora biti opozvana u trenutku kada članica na koju se ista odnosi ispuni u potpunosti preporuke i odluke DSB-a.

⁸ Povlastice su npr. obveze smanjenja poreza koje su WTO članice ugovorile multilateralnim sporazumom.

⁹ Razina odgode obveze, koju DSB odobri, mora odgovarati razini umanjenja ili ukidanja koristi odnosno prava osigurana sporazumom WTO-a što znači da tužiteljev odgovor odmazdom ne može biti iznad razine vrijednosti štete koju je prouzrokovao tuženik.

¹⁰ Dopuštanjem odgode obveza želi se postići rebalans međusobnih trgovačkih koristi.

Većina promatrača se slaže da odgoda obveza kao odgovor na bezuspješnu pravovremenu implementaciju predstavlja problem zato što tužiteljjev odgovor na trgovačku barijeru predstavlja također nametanje trgovačke barijere što je u suprotnosti s WTO filozofijom liberalizacije (Pauwelyn, 2000.). Također, mjere u obliku podizanja trgovačke barijere dolaze na naplatu zato što su one gotovo uvijek ekonomski štetne, ne samo za članicu na koju se odnose, već i za članicu koja ih nameće. To govori u prilog činjenici da je važno da odgoda obveze bude posljednje sredstvo u sustavu rješavanja sporova i da se koristi u što manje slučajeva.

Istovremeno, odgoda obveza ne djeluje retroaktivno, već proaktivno odnosno odnosi se samo na vrijeme nakon što je DSB istu odobrio, a ne na cijeli period tijekom kojeg je primjenjivana pobijana mjera ili tijekom cijelog trajanja postupka. Što se tiče vrste obveza koje bi trebalo odgoditi, DSU propisuje neka pravila. U pravilu, sankcije bi trebale biti nametnute unutar istog područja unutar kojeg je kršenje ili drugo smanjenje odnosno ukidanje otkriveno. Međutim, ukoliko tužitelj smatra da bi protumjera iz istog sektora bila nepraktična ili neučinkovita, može nametnuti sankcije iz drugog područja, ali unutar istog sporazuma sukladno čl. 22.3 (b) DSU-a. To se ne odnosi na područje dobara, ali npr. na kršenje s područja patenata može se odgovoriti protumjerom s područja zaštitivnih znakova i na kršenje s područja pružanja usluga može se odgovoriti protumjerom s područja zdravstvenih usluga (The Legal Affairs Division and The Appellate Body, 2004.). Unatoč svemu, postoji mogućnost da tužitelj odgovori protumjerom iz nekog drugog sporazuma ukoliko smatra nepraktičnim i neučinkovitim zadržati se unutar istog sporazuma. Cilj, svrha ove hijerarhije je smanjiti mogućnost širenja pojave protumjera iz drugih ugovora i nevezanih područja, ali istovremeno omogućiti njihovu učinkovitost što za manje zemlje i zemlje u razvoju može biti od posebne važnosti (Yerxa i Wilson, ur., 2005., str. 110). Kao prvo, male zemlje i zemlje u razvoju ne uvoze dobra, usluge ili intelektualno vlasništvo u tolikim količinama kao zemlje u kojima je došlo do kršenja. To može učiniti nemogućom odgodu obveze na odgovarajućoj razini od koje bi korist za tužitelja bila jednaka koristi za tuženog koju ima od kršenja propisa, osim ako se tužitelju ne omogući nametanje protumjere iz drugog područja ili drugog ugovora. Drugo, odgoda obveze iz istog sektora ili ugovora može biti neučinkovita jer je bilateralan trgovački odnos asimetričan na način da je relativno važan za tužitelja, a relativno nevažan za tuženog, posebice ako je potonji velika nacija. U tom slučaju, učinci odgode obveze i nametanje trgovačkih barijera moglo bi biti neprimjetno u statističkim pokazateljima optuženog. Treće, moglo bi biti ekonomski neprihvatljivo za zemlju u razvoju, kao tužitelja, nametanje trgovačkih ograničenja na uvoz kao protumjera, zato što bi se time smanjila opskrba i povećala cijena uvozne robe o kojoj proizvođači i potrošači te zemlje ovise. Iz navedenih razloga važno je da se zemljama u razvoju omogući korištenje metoda odgode obveza iz drugih područja koja ne predstavljaju nametanje trgovačkih barijera, poreza.

DSB mora dopustiti određivanje protumjere odnosno odgodu obveza u roku trideset dana od dana isteka razumnog roka, osim ako ne odluči konsenzusom odbiti zahtjev (tzv. negativni konsenzus).

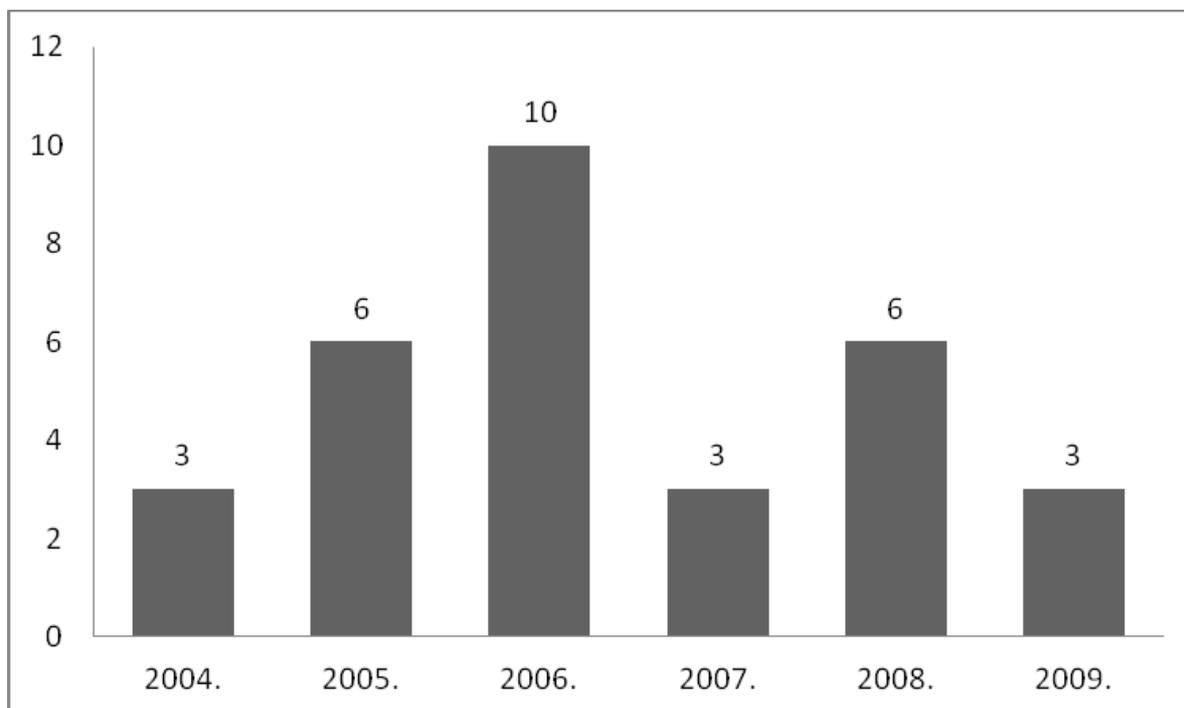
Ako se stranke ne slažu s tužiteljjevom metodom odmazde odnosno metodom odgovora na kršenje mogu zahtijevati arbitražu u kojoj će se odrediti protumjere (Pauwelyn, 2000.). Neslaganje se može odnositi bilo na pitanje odgovara li razina odmazde razini ukidanja ili umanjenja koristi, bilo na pitanje jesu li poštovana načela koja uređuju oblik dopuštene

odgode (Yerxa i Wilson, ur., 2005., str. 90). Ako su panelisti iz postupka slobodni, oni predstavljaju arbitražu. U protivnom, Generalni direktor određuje arbitre. Tužitelj ne smije poduzimati odgodu obveze tijekom trajanja arbitraže. Stranke moraju prihvatiti odluku arbitraže kao konačnu i ne mogu tražiti drugu arbitražu. DSB se odmah obavještava o ishodu arbitraže i potvrđuje odgodu obveze dopuštene konačnom arbitražnom odlukom, osim u slučaju negativnog konsenzusa. Unatoč tome što ima dozvolu DSB-a, tužitelj može odlučiti ne postupati sukladno odluci koja mu dopušta odgodu obveza, već radije odlučiti koristiti to dopuštenje kao alat za pregovaranje i pogađanje.

Svrha postojanja širokog spektra mogućih sankcija nalazi se u tome da se članici koja prekrši svoje obveze preuzete po trgovinskom sporazumu ili prema samom sporazumu o WTO-u, život učini težim, i time učinkovito obeshrabri takvo ponašanje. No ipak, valja imati na umu kako WTO nema pravnih instrumenata kojima bi mogao prisiljavati članice da poštuju svoje obveze, npr. određivanjem novčanih kazni ili sl. U konačnici, WTO-ove mogućnosti provedbe i izvršenja temelje se na uvjerenju, dokazivanju i moralnoj snazi argumenata, kao i na snazi članice koja će uzvratiti protumjerama (Sacerdoti i Yanovich, ur., 2006., str. 49).

4. RAZVOJ I USPJEŠNOST DJELOVANJA SUSTAVA ZA RJEŠAVANJE SPOROVA SVJETSKE TRGOVINSKE ORGANIZACIJE

U ovom dijelu izvršena je kratka statistička analiza razvoja sustava za rješavanje sporova od 1995. godine do danas s ciljem praćenja trenda korištenja sustava rješavanja sporova

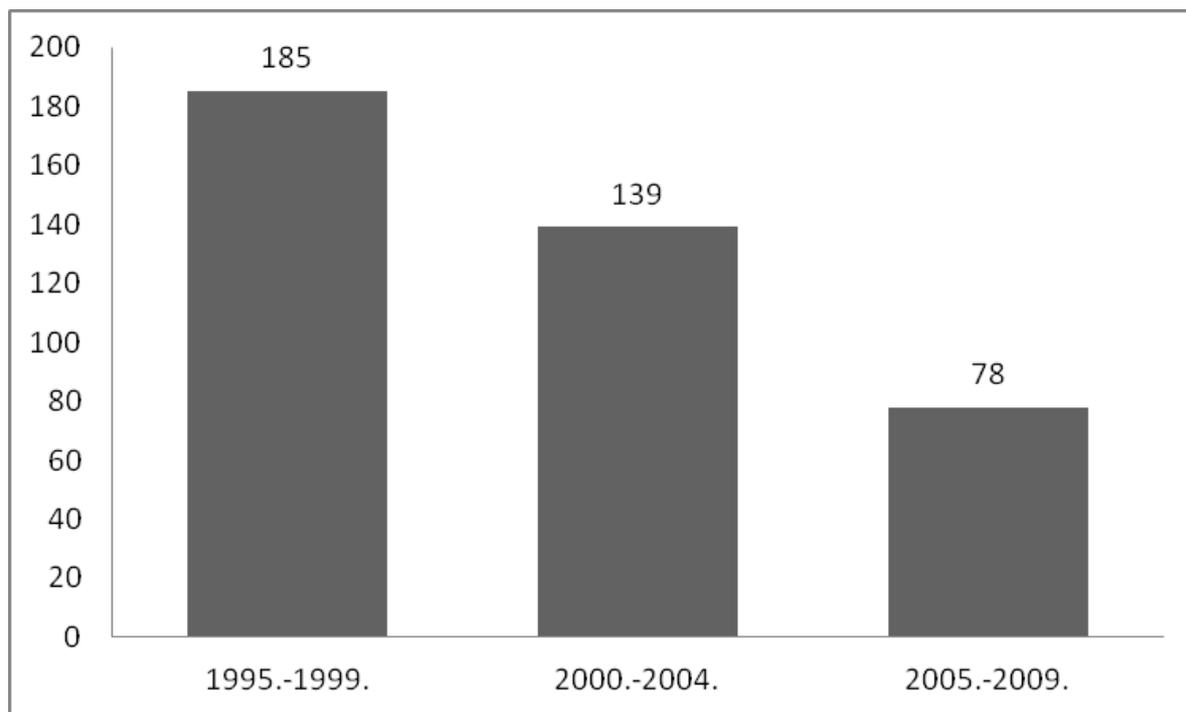

Slika 1. Ukupan broj zajednički postignutih rješenja godišnje u razdoblju od 2004. do 2010. godine

Svjetske trgovinske organizacije od strane članica, praćenja zastupljenosti pojedinih država članica kao i odnos zastupljenosti zemalja u razvoju i razvijenih zemalja. Kroz razne parametre pokušava se odgovoriti na pitanje učinkovitosti sustava te imaju li zemlje članice u njega povjerenje.

Iz slike 1 vidljivo je kretanje ukupnog broja zajednički postignutih rješenja godišnje u razdoblju od 2004. do 2010. koji je od 2004. do 2006. rastao da bi 2007. naglo pao za više od dvostruko. Nakon 2008. godine u kojoj se broj povećao u odnosu na 2007. ponovno je 2009. godine broj zajednički postignutih na razini 2007. godine.

Ponekad uključivanje nezavisne osobe kao posrednika u postupak može pomoći strankama da dođu do zajedničkog rješenja. Posredovanje (engl. *good offices*) se sastoji prvenstveno u osiguranju logističke potpore strankama u sporu kako bi im se omogućili pregovori u produktivnoj atmosferi (The Legal Affairs Division and The Appellate Body, 2004.). Mirenje (engl. *conciliation*) dodatno uključuje direktno sudjelovanje nepristrane osobe u pregovorima između stranaka. Medijator može predložiti rješenje strankama koje stranke nisu dužne prihvatiti. Kao što se vidi iz slike 2 došlo je do naglog porasta broja tužbi podignutih u prve tri godine, znači od 1995. do 1999. godine, dok je sljedećih par godina došlo do pada. U pravilu svakih pet godina dolazi do trenda opadanja.

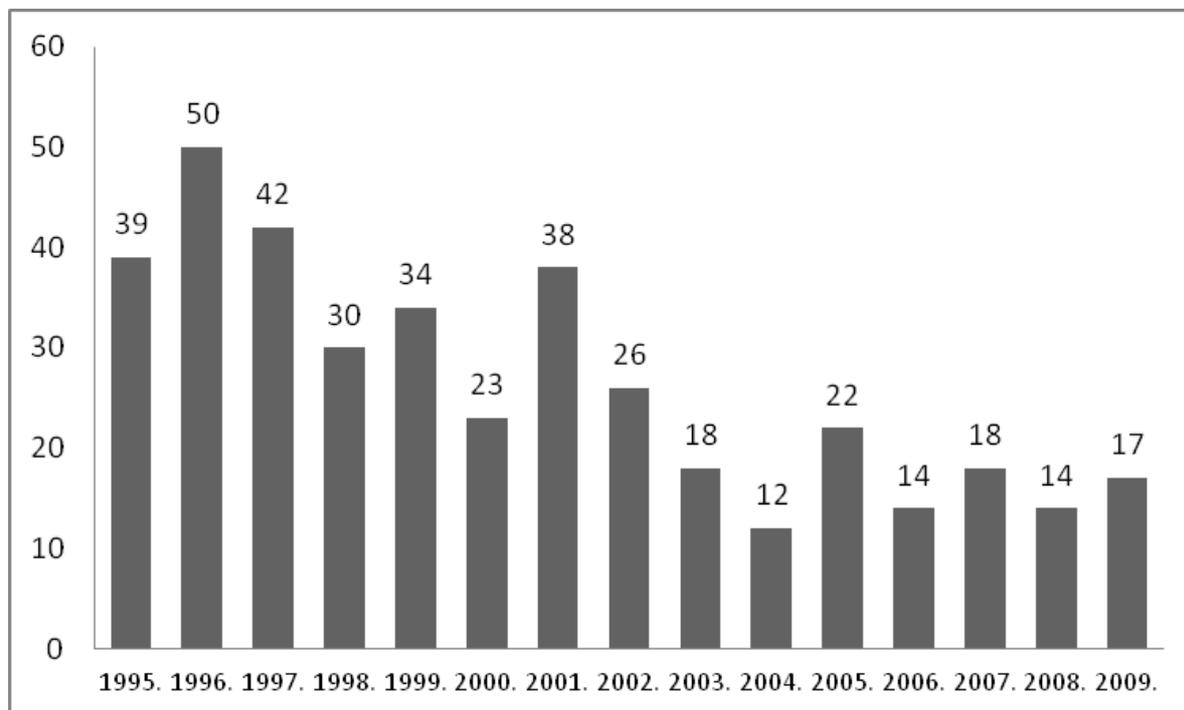
Slika 2. Ukupan broj podnesenih tužbi godišnje u razdoblju od 1995. do 2009.

Izvor: Leitner, K. i Lester, S. (2010) WTO Dispute Settlement from 1995 to 2009 – A Statistical Analysis. *Journal of international economic law*, 13 (1), str. 206.

Od osnivanja WTO-a u prosjeku je pokrenuto oko 27 novih sporova godišnje, a do kraja 2009. godine ukupno 419 sporova (WTO Secretariat, 2010). Pola od tih sporova riješeno je tijekom konzultacija, sporazumno. Broj zajedničkog pronalazačenja rješenja u

2008. godini se udvostručio u odnosu na 2007. godinu (WTO, dispute settlement, DS27, 02.05.2011.).¹¹

Slika 3 prikazuje kretanje ukupnog broja sporova godišnje u razdoblju od 1995. do 2009. godine iz koje je vidljivo da je najveći broj sporova bio na početku 1997. godine. Kasnije je taj broj oscilirao, ali nikada se više nije popeo na tu razinu.

Slika 3. Ukupan broj sporova godišnje u razdoblju od 1995. do 2009.

Izvor: WTO Secretariat (2009) *WTO Annual Report 2010*[online].Geneva: World Trade Organization. Dostupno na: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/anrep09_e.pdf [12. siječnja 2011.].

Teško je utvrditi razloge očitog pada broja podnesenih tužbi od 2001. godine pa do danas. Neki stručnjaci ističu dva moguća razloga odnosno objašnjenja situacije, a to je da WTO sada ulazi u normalno razdoblje rješavanja sporova koje se nastavlja na ranije „boom“ razdoblje pokretanja sporova. Kao drugi razlog za nastalu situaciju isti navode da se države članice suzdržavaju od pokretanja sporova koji bi se mogli riješiti i tijekom provođenja samih Doha pregovora (Leitner i Lester, 2010., str. 225). Neki pak ističu kako je ovaj pad broja podnesenih tužbi vrlo vjerojatno privremen i ne treba mu pridavati veliku pažnju i značaj.

Nadalje, pad broja novih slučajeva pripisuje se sustavu opterećenom starim, neriješenim slučajevima čega je posljedica da neke vlade nerado pokreću nove sporove. Nadalje, manji je broj novih sporova pokrenutih od strane SAD-a i EU zahvaljujući njihovoj boljoj suradnji, povećanom broju neformalno riješenih trgovačkih sporova mimo WTO sustava zahvaljujući većoj jasnoći postojećih pravila zbog postojećih izvještaja i drugo.

¹¹ 15. 12. 2009. potpisan sporazum EU, SAD-a i Latinske Amerike, spor oko banana odnosno zbog posebnog tretmana koji je EU dala u odnosu na uvoz banana iz Afrike, Kariba i Pacifičkih zemalja. To je najduži spor koji je trajao pred tijelima WTO, WT/DS 27. Vidi WTO, dispute settlement – the dispute – DS27 Dostupno na: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds27_e.htm [02.05.2011.]

U svakom slučaju, unatoč trenutnom padu broja novih sporova, WTO sustav za rješavanje sporova i dalje predstavlja važan, integralni dio WTO režima. Neprekidno korištenja sustava država članica odražava njihovo povjerenje u sposobnost sustava da riješi trgovačke sporove.

Valja istaknuti interesantnu povezanost razvoja broja tužbi i broja izvještaja panela ili Privravnog tijela. Tako je s padom broja tužbi porastao broj izvještaja u razdoblju od 1995. do 2005. godine. Tri su moguća objašnjenja takvog razvoja situacije (Leitner i Lester, 2010., str. 225):

1. Posljedica trajanja pokrenutih postupaka je smanjen broj novo podnesenih tužbi odnosno rješavanje još uvijek onih starih sporova.
2. Tužbe se podnose samo kad tužitelji imaju jaki pravni slučaj, obzirom da je do sada već poprilično poznata praksa WTO tijela nadležnih za rješavanje sporova.
3. Tužitelji u sporovima iz posljednjih dviju godina su još uvijek aktivne stranke i WTO tajništvo je prezaposleno baviti se novim tužbama.

U ovom trenutku ipak je još prerano govoriti koliki će utjecaj imati smanjeni broj tužbi na broj izvještaja u budućnosti.

U prvih par godina vidljiv je stabilan porast broja donesenih panel izvještaja. Zatim, prema tablici 1 vidi se pad broja spomenutih izvještaja 2001. godine te ponovno izravnavanje u razdoblju od 2002. do 2004. da bi posljednjih godina došlo do pada broja donesenih panel izvještaja, posebice 2006. i 2009. godine.

Tablica 1. Ukupan broj sastavljenih izvještaja panela i postotak izvještaja protiv kojih je uložena žalba u razdoblju od 1996. do 2009.

Godina	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09
Broj izvještaja panela	4	10	10	13	18	7	10	9	11	13	3	7	8	3
Postotak izvještaja protiv kojih je uložena žalba	100	100	74	70	58	71	50	70	73	65	82	50	80	75

Izvor: Leitner, K. i Lester, S. (2010) WTO Dispute Settlement from 1995 to 2009 – A Statistical Analysis. *Journal of international economic law*, 13 (1), 211. str., Internetske stranice Svjetske trgovinske organizacije, Dostupno na: http://www.wto.org/english/news_e/pres03_e/pr353_e.htm#statistics [12. siječnja 2011.].

Kako se kretao broj izvještaja panela protiv kojih je uložena žalba tijekom godina prikazano je također u tablici 1. Vidljiv je nagli rast broja izvještaja prvih godina s postupnim padom. Postotak izvještaja protiv kojih je uložena žalba do 01.01.2010. iznosi 69 % (Leitner i Lester, 2010., str. 225). Prema tablici 1 u 1996. i 1997. godine uložena je žalba na sve donesene panelove izvještaje dok 1998. dolazi do blagog pada tog broja odnosno na 73 % izvještaja panela uložena je žalba, a što je još uvijek veliki postotak te u nijednoj godini u razdoblju od 1996. do 2009. nije došlo do značajnijeg smanjivanja istog. Najmanji postotak izvještaja panela protiv kojih je uložena žalba iznosi 50 % 2002. i 2007. godine. Nastavno na analizu broja izvještaja panela protiv kojih je uložena žalba može se zaključiti da postupak vrlo rijetko završava na prvom stupnju te da je gotovo uvijek barem jedna stranka u postupku nezadovoljna s donesenim izvještajem panela što, naravno, produžuje cijeli postupak, povećava troškove i unáša nestabilnost na svjetskom tržištu.

Što se tiče država članica koje sudjeluju u sporovima, tablica 2 analizira broj tužbi podignutih od strane i protiv nekih od aktivnijih država članica. Iz tablice 2 je vidljivo da su najveći korisnici WTO sustava rješavanja sporova SAD i EU. U tom pogledu, zabilježeno je da se 174 tužbi odnosi ili na SAD ili na EU kao strana koja podiže tužbu, što čini 43,3 % ukupnog broja tužbi. Slično, 176 tužbi odnosi se bilo na SAD bilo na EU, kao stranke koje odgovaraju na podignutu tužbu, što čini 43,8 % ukupnog broja tužbi. Osim toga, 50 od 402 spora direktno su sporovi između SAD-a i EU. Ta velika upotreba WTO sustava rješavanja sporova od strane SAD-a i EU pokazuje kako su primarni korisnici tog sustava zemlje s visokim dohocima. Međutim, statistika također pokazuje da se broj tužbi podignutih od strane SAD-a i EU smanjuje posljednjih godina, da su i druge članice, posebice zemlje u razvoju, također konstantno aktivne u WTO sporovima. U tom pogledu Kina počinje igrati značajnu ulogu u WTO sporovima. Tablica 3 prikazuje kako je zastupljenost Kine u WTO sustavu rješavanja sporova od njenog pristupanja WTO-u 2001. godine polako rasla. Od 2002. do 2004. god. povremeno se pojavljuje da bi 2006. njena zastupljenost naglo porasla. Konačan učinak uloge Kine u WTO sporovima pokazat će budućnost. No, bez obzira na ishod pojedinih sporova u kojima je Kina jedna od stranaka ti sporovi mogu biti od velike pomoći kompanijama u upoznavanju s kineskim propisima, pravom i poslovnom praksom što će im omogućiti lakše poslovanje s Kinom. Za razliku od Kine, zastupljenost Brazila u WTO sustavu rješavanja sporova je pala. U pravilu, sporovi Brazila bili su najčešće sa SAD-om i EU, a kako je posljednjih godina smanjena trgovina Brazila sa SAD-om i EU, manje je i sporova s tim razvijenim državama. Posljednjih godina Brazil je povećao izvoz u Argentinu i Kinu te uvoz iz Kine i Južnoafričke Republike.¹² Drugim riječima, nakon 2003. godine odnosno sklapanja tzv. Brazilske deklaracije s Indijom i Južnoafričkom Republikom i oformljavanja grupe G20 u Doha pregovorima trgovina sa zemljama u razvoju znatno je povećana zbog čega posljednjih godina najveći trgovinski partneri Brazila postaju Kina, Argentina i Južnoafrička Republika.¹³ Brazil kao članica MERCOSUR-a (engl. *Southern Common Market*) povećao je trgovinu s drugim zemljama u razvoju, od čega samo 10% robe razmjenjuje s članicama MERCOSUR-a (WT/TPR/3212/Rev.1, 15.05.2011.). Položaj zemalja u razvoju od početka Doha pregovora 2001. godine do danas se promijenila što se vidi i iz njihove veće zastupljenosti u WTO sporovima. Zemlje u razvoju posljednjih godina značajno su ojačale svoju poziciju u pregovorima uskladiвши svoje zahtjeve prema razvijenim zemljama našavši se tako u položaju da mogu prijetiti blokadom Doha pregovora sve dok SAD i EU ne ispune njihove zahtjeve koji se u pravilu odnose na poljoprivredu odnosno smanjenje poljoprivrednih subvencija koje uništavaju njihovo gospodarstvo koje se temelji na poljoprivredi (WTO vijesti, 2003).

¹² MERCOSUR je potpisao regionalni trgovinski sporazum, između ostalog, i s južnim afričkim zemljama odnosno s SACU-om (engl. *Southern African Customs Union*).

¹³ Članice grupe G20 kao što je Argentina, Čile, Kina, Brazil, Indija i druge udružile su svoje snage u zastupanju svojih interesa u Doha pregovorima pred razvijenim zemljama kao što su SAD i EU.

Tablica 2. Stranke u svojstvu tužitelja i tuženika u WTO sporovima

Države	1995 - 1999		2000 - 2004		2005 - 2009		Ukupno	
	Tužitelji	Tuženici	Tužitelji	Tuženici	Tužitelji	Tuženici	Tužitelji	Tuženici
Brazil	6	9	16	3	2	2	24	14
Kanada	15	10	11	3	7	2	33	15
Čile	2	3	7	7	1	3	10	13
Kina	0	0	1	1	5	16	6	17
EU	47	28	21	23	13	16	81	67
Indija	9	13	7	4	2	3	18	20
Japan	8	12	4	2	1	1	13	15
Koreja	3	11	9	2	2	1	14	14
Meksiko	8	3	5	9	8	2	21	14
SAD	60	39	20	49	13	20	93	108
Druge razvijene države	12	20	6	4	4	1	22	25
Druge države u razvoju	34	37	40	32	20	11	94	80
Druge manje razvijene države	0	0	1	0	0	0	1	0
Ukupno	204	185	148	139	78	78	430	402

Izvor: Leitner, K. i Lester, S. (2010) WTO Dispute Settlement from 1995 to 2009 – A Statistical Analysis. *Journal of international economic law*, 13 (1), str.207-208.

Tablica 3 prikazuje kolika je bila upotreba WTO sustava za rješavanje sporova u odnosu na razvijenost zemlje odnosno prema prihodnoj klasifikaciji koja se temelji na klasi-fikacijskoj metodologiji Svjetske banke odnosno prikazuju broj godišnje podnesenih tužbi od zemalja s najnižim prihodom do zemalja s najvećim prihodom tijekom razdoblja od 1995. do 2009. godine. Kao što je već i istaknuto u radu, prema tablici 3 je očito da zemlje s najnižim prihodom najmanje koriste sustav te ima godina kao što je 2005., 2001. ili 1995. kada se uopće nisu pojavljivale u ulozi tuženika, a 1997. godine niti u ulozi tužitelja. To je, naravno sasvim logično jer i sam postupak iziskuje plaćanje troškova. Praćenjem zemalja s najvišim prihodom može se zaključiti da su u svojstvu tužitelja bile najzastupljenije na samim počecima. Njihova zastupljenost u svojstvu tuženika i u svojstvu tužitelja znatno se smanjila u odnosu na prethodne godine. Što se tiče zemalja sa srednje visokim prihodom broj podnesenih tužbi imao je tendenciju rasta.

Tablica 3. Ukupan broj zemalja u svojstvu tužitelja i tuženika s obzirom na prihod u razdoblju od 1995. do 2009. godine

Godina	Najviši prihod		Viši srednji prihod		Niži srednji prihod		Najniži prihod	
	Tužitelj	Tuženik	Tužitelj	Tuženik	Tužitelj	Tuženik	Tužitelj	Tuženik
2009.	8	8	2	1	4	5	0	0
2008.	10	10	4	1	4	7	1	1
2007.	7	7	4	0	2	5	0	1
2006.	11	11	7	4	1	4	1	1
2005.	4	4	4	4	2	3	1	0
2004.	15	14	0	2	1	1	3	2
2003.	11	15	8	5	6	5	1	1
2002.	20	30	12	3	3	3	2	1
2001.	5	10	11	10	6	3	2	0
2000.	17	14	12	12	5	6	3	2
1999.	23	16	6	10	2	3	2	1
1998.	33	27	4	9	0	1	4	4
1997.	42	32	6	7	2	3	0	8
1996.	30	21	5	7	6	9	4	2
1995.	15	21	7	4	4	0	2	0

Izvor: Leitner, K. i Lester, S. (2010) WTO Dispute Settlement from 1995 to 2009 – A Statistical Analysis. *Journal of international economic law*, 13 (1), str. 209.

Tablica 4 analizira sporazume koji su se kršili i na koje se pozivalo u sporovima u razdoblju od 1995. pa sve do 2009. godine. U smislu glavnog predmeta tužbe razvidno je iz tablice 4 da se pozivalo na širok raspon WTO sporazuma, najčešće je to bilo na GATT sporazum. Mnoge tužbe pozivaju se na propise specifičnih sporazuma, ali ipak najviše i najčešće na propise GATT-a kao temeljnog i općenitog sporazuma u odnosu na trgovinu robom. Trend tužbi tijekom godina prikazuje stabilno povećanje. To je zbog toga što se većina tužitelja istovremeno poziva na propise specifičnih sporazuma kao i na općenitije propise GATT-a. Trend tužbi tijekom godina pokazuje stalan porast broja tužbi podnesenih sukladno Sporazumu o antidampingu, Sporazumu o zaštitnim mjerama i Sporazumu o subvencijama i kompenzacijskim mjerama. S obzirom na nova područja regulacije, usluge i intelektualno vlasništvo, broj tužbi je ograničen, ali prilično stabilan tijekom prikazanog razdoblja.

Tablica 4. Broj sporova s obzirom na sporazum koji je prekršen u razdoblju od 1995. do 2009.

Sporazum	1995-1999	2000-2004	2005-2009	Ukupno
Antidamping	21	38	21	80
Poljoprivreda	33	22	9	64
Civilno zrakoplovstvo	11	5	0	16
Carinska osnovica	6	5	4	15
GATS	10	5	4	19
GATT	125	115	70	310
Javne nabave	4	0	0	4
Uvozne dozvole	25	8	1	34
Pravila o podrijetlu	3	1	3	7
Zaštitne mjere	9	22	5	36
Subvencije i protumjere	31	30	22	83
Sanitarne i fitosanitarne mjere	16	14	6	36
Tehničke prepreke trgovini	22	11	7	40
TRIMs	15	4	6	25
TRIPs	20	5	1	26

Izvor: Leitner, K. i Lester, S. (2010) WTO Dispute Settlement from 1995 to 2009 – A Statistical Analysis. *Journal of international economic law*, 13 (1), str. 210.

Statistički podaci iz tablice 4 podržavaju zaključak da djelovanje sustava za rješavanje sporova u cjelini predstavlja uspjeh. Veliki broj slučajeva u kojima su se stranke pozvale na sustav rješavanja sporova u prvih osam i pol godina WTO-a ukazuje na to da članice vjeruju u sustav i njegovu učinkovitost.¹⁴ Izgleda da je WTO sustav za rješavanje sporova ispunio svoju glavnu funkciju, a to je da pridonese rješavanju trgovačkih sporova. Štoviše, izvještaji panela i Prizivnog tijela služe za pružanje objašnjenja prava i obveza sadržanih u multilateralnim sporazumima (čl. 3.2 DSU-a).

Na kraju, valja naglasiti da je činjenica da mnogi slučajevi ne prolaze kroz sve faze postupka, od konzultacija do panela i Prizivnog tijela i na kraju odobravanje protumjera, što je donekle pozitivan znak te da u većini slučajeva nije nužno tražiti odmazdu odnosno pravo na odgovor pobijanoj mjeri zato što je većina slučajeva već riješena u ranijim fazama (Videc, 2010.).

¹⁴ Riječ je o značajno većem broju sporova od broja pokrenutih za vrijeme GATT 1947 u razdoblju od pedeset godina.

5. ZAKLJUČAK

Postignuća Urugvajskog kruga 1995. godine, kada je osnovana Svjetska trgovinska organizacija, stvorila su temelje za stvaranje istinski globalnog tržišta za trgovinu roba- ma i uslugama, tržišta s minimumom trgovinskih ograničenja i maksimumom slobode u tržišnom natjecanju. No, odgovor na pitanje do koje mjere će se na tim temeljima moći gra- diti i dalje, u najvećoj mjeri će ovisiti o sposobnosti WTO-a da uspješno upravlja, promiče i vrši nadzor nad stvorenim sustavom svjetske trgovine. Od navedene tri uloge WTO-a svakako je najvažnija ona u nadziranju i primjeni multilateralnih trgovinskih sporazuma, koji moraju ostati otvoreni za daljnja propitivanja, a čije je pravilno funkcioniranje istovre- menno ključno za cijeli sustav.

Cilj ovog rada bio je ukazati na veliku važnost WTO sustava za rješavanje sporova za daljnji razvoj liberalizacije trgovine na multilateralnoj razini unatoč postojanju nekih nedostataka te ukazati na važnost završetka Doha pregovora kako bi se vratilo povjerenje u multilateralni trgovinski sustav, smanjilo pribjegavanje sklapanju regionalnih trgovinskih sporazuma, a time posredno i vratilo povjerenje u WTO sustav za rješavanje sporova. Iako je mehanizam za rješavanje sporova WTO-a daleko snažnija verzija prethodnog GATT- ovog i uloga WTO-a u rješavanju trgovinskih sporova je neprocjenjiva, iz analize se može zaključiti da on još uvijek u potpunosti ovisi o dobroj volji članica da mu najprije povjere rješavanje svojih sporova, a zatim prihvate i provedu njegove preporuke. Ukoliko ne po- stoji volja stranaka, sustav može stranke eventualno potaknuti, ali kod razvijenih zemalja niti sustav ponekad ne može putem svojih instrumenata potaknuti državu na povlačenje poduzetih mjera. Pored toga, može se zaključiti da stranke ukoliko ne postignu zajednički prihvatljivo rješenje, nisu toliko odlučne i spremne provesti donesene izvještaje panela ili Prizivnog tijela, već najčešće ulažu žalbe čime se postupak produljuje i štete su sve veće. Sustav nema represivnih mjera pa je odobravanje protumjera jedini dozvoljen oblik sankcija koje su protivne WTO propisima. Budući da sam postupak može vrlo dugo trajati, a to znači za državu gomilanje troškova postupka, zemlje u razvoju donedavno su vrlo rijetko sudjelovale u postupku, što je vidljivo i iz statističke analize. Također, ukoliko su se našle u ulozi stranke, u interesu im je bilo što prije okončati postupak. No, položaj zemalja u razvoju u Doha pregovorima uvelike se mijenja budući da su počele nametati svoje zahtjeve artikulirajući svoje interese kroz pregovaračke skupine, pa je tako i njihova zastupljenost u postupcima sve veća, posebice jača zastupljenost Kine, što je isto vidljivo iz statističke analize.

Poštivanje preporuka mehanizma za rješavanje sporova od ključnog je značaja. Uko- liko najsnažnije trgovinske nacije, kao SAD, Japan i EU, odluče ispunjavati svoje obve- ze i koristiti se mehanizmom za rješavanje sporova te postupati sukladno njegovim pre- porukama, WTO će dobiti na statusu i vjerodostojnosti, a time će se mogućnost daljnje dogradnje temelja postavljenih Urugvajskim krugom znatno povećati. No, u drugom slučaju, ako članice, posebno one trgovinski najznačajnije, odluče ignorirati novi meha- nizam za rješavanje sporova, svjetski sustav trgovine lako bi se mogao raspasti. Desta- bilizacija svjetskog trgovinskog sustava nije u interesu niti jedne trgovačke organizacije, stoga trgovačka društva imaju značajnu ulogu u uvjeravanju svojih vlada kako je poštivanje WTO-ovog sustava za rješavanje sporova bitno za uspješnost WTO-a, a uspješnost WTO-a ključna za daljnji razvitak liberalizacije svjetske trgovine.

Unatoč mogućem vrlo dugom trajanju postupka, iz statističke analize vidljivo je da ga države članice ipak koriste, iako je posljednjih godina došlo do pada broja podnesenih tužbi. Također se smanjuje broj sporova između SAD-a i EU zahvaljujući njihovoj boljoj suradnji. Na kraju valja istaknuti da unatoč duljini postupka i drugim nedostacima, statistički podaci podržavaju tvrdnju da djelovanje sustava za rješavanje sporova u cjelini predstavlja uspjeh i da je sustav ispunio svoju glavnu funkciju, a to je pridonijeti rješavanju trgovačkih sporova.

Daljnja liberalizacija svjetske trgovine uvelike ovisi o djelovanju sustava za rješavanje međusobnih sporova zemalja članica, koji je oduvijek bio kamen spoticanja i teško rješiv problem. Posebno se to odnosilo na problem poduzimanja unilateralnih, jednostranih aktivnosti članica, prema nekom pitanju. Moglo bi se reći na kraju da iako je široko zastupljen stav da današnji sustav rješavanja sporova djeluje zadovoljavajuće, poboljšanja su poželjna.

LITERATURA

1. Adamantopoulos, K. (2001) *Struktura svjetske trgovinske organizacije WTO*. Zagreb-Rijeka: Hrvatska udruga pravnicā, Adamić.
2. Alvarez – Jimenez, A. (2011) *Mutually agreed solutions, under the WTO Dispute Settlement Understanding: An Analytical Framework after the Softwood Lumber Arbitration*. Cambridge University Press.
3. Bhagwati, J. (2006) *Slobodna trgovina danas*. Zagreb: Masmedia.
4. Bijelić, P. (2002) *Svjetska trgovinska organizacija*. Beograd: Prometej.
5. Bilas, V. (2006) *Analiza integracijskih trendova u svijetu i položaj Hrvatske*. Doktorska disertacija. Zagreb: Ekonomski fakultet.
6. Bogunović, A. (2001) *Ekonomске integracije i regionalna politika*. Zagreb: Mikrorad d.o.o.
7. Grgić, M. i Bilas, V. (2008) *Međunarodna ekonomija*. Zagreb: Lares plus.
8. Hertel, T. W. (2002) Developing countries and a new round of WTO negotiations. *The World Bank research observer*, 17 (1), str. 113-140.
9. Hoekman, B. M. i Kostecki, M. M. (1995) *The political economy of the world trading system: from GATT to WTO*, Oxford: **Oxford University Press**.
10. Hufbauer, G. (2009) International competition policy and the WTO. *The Antitrust bulletin*, 54 (2), str. 327-335.
11. Jurčić, Lj. (2001) Svjetska trgovinska organizacija: ciljevi, organizacija, način funkcioniranja. *Ekonomist*, 1, str. 1-25.
12. Leitner, K. i Lester, S. (2006) WTO Dispute Settlement from 1995 to 2005 – A Statistical Analysis. *Journal of international economic law*, 9 (1), str. 219-231.
13. Leitner, K. i Lester, S. (2010) WTO Dispute Settlement from 1995 to 2009 - A Statistical Analysis. *Journal of international economic law*, 13 (1), str. 205.-218.
14. Mlikotin-Tomić, D. (1999) *Pravo međunarodne trgovine*. Zagreb: Školska knjiga.

15. Opći sporazum o carinama i trgovini (engl. *General Agreement on Tariffs and Trade*, GATT), Dostupno na: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt.pdf [18.04.2011.].
16. Ortino, F. i Petersmann, E.U. (2004) *The WTO Dispute Settlement System, 1995-2003*. Kluwer Law International.
17. Pauwelyn, J. (2000) *Enforcement and Countermeasures in the WTO: Rules are Rules – Toward a More Collective Approach* The American Journal of International Law.
18. Pavletić Župić, M. (2001) WTO, *Ekonomski pregled*, 52 (7/8), str. 906-924.
19. Rupčić, N. (2003) Utjecaj Svjetske trgovinske organizacije na razvoj zemalja u razvoju. *Suvremena trgovina*, 28 (1), str. 20-21. i str. 24-25.
20. Sacerdoti, G. i Yanovich, A. ur. (2006.) *The WTO at Ten: The Contribution of the Dispute Settlement System*. Cambridge: Cambridge University Press.
21. Sporazum o pravilima kojima se uređuje rješavanje sporova (engl. *Understanding of Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes* , skraćeno *Dispute Settlement Understanding*, DSU), Dostupno na: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dsu_e.htm [18.04.2011.].
22. The Legal Affairs Division and The Appellate Body (2004) *A Handbook on the WTO Dispute Settlement System*. Cambridge: Cambridge University Press.
23. Videc, A. (2011) Specijalistički poslijediplomski rad. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
24. Vizjak, A. (2007) *Svjetska trgovinska organizacija = World trade organisation (WTO): postanak, ustroj i razvoj*. Opatija: Fakultet za turistički i hotelski menadžment.
25. WTO Secretariat (2010) *WTO Annual Report 2010*[online].Geneva: World Trade Organization. Dostupno na: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/anrep10_e.pdf [12. siječnja 2011.].
26. WTO vijesti br. 6, Hrvatska gospodarska komora, listopad 2003., Dostupno na: <http://hgk.biznet.hr/hgk/fileovi/3136.pdf> [18.04.2011.].
27. WTO, dispute settlement – the disputes – DS 27 Dostupno na: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds27_e.htm [18.04.2011.].
28. WTO, Disputes – Dispute Settlement CBT – Introduction to the WTO dispute settlement system – Functions, objectives and key features of the dispute settlement system Dostupno na: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/c1s3p3_e.htm [16.05.2011.].
29. Yerxa, R. i Wilson, B. ur. (2005) *Key Issues in WTO Dispute Settlement: The First Ten Years (World Trade Organization)*. Cambridge: Cambridge University Press.